

The Importance of Divânu Lugâti't-Türk in Turkish Teaching

Fahri TEMİZYÜREK¹ & Bilge AYDIN²

Abstract

Language teaching means culture teaching. It is impossible to reach the desired results with a language teaching in which culture is ignored. *Dîvânu Lugâti't-Türk* written by Kaşgarlı Mahmut in the 11th century, is not only a dictionary that enlightens the Turkish language and culture, but also a guide that shows a path and a method in teaching Turkish. As he foresaw the reality that a nation losing its language could soon lose its freedom, Kaşgarlı could not be indifferent to the predicament of Turkish language and set forth on defending Turkish. Moreover, with this work, Kaşgarlı aimed to reduce the differences fostering the tendencies of separation and unite all the Turkic tribes with respect to language and culture. All the criteria he set here were arranged to serve this main idea and purpose. Kaşgarlı Mahmut continually emphasizes the idea that the fundamental element that can hold the Turkic communities together is the language that is the essence of culture. His frequent use of 'All Turks' also clearly shows the importance he attaches to consanguinity. Today, the target groups of teaching Turkish have been rapidly widening. In the field of teaching Turkish, fresh materials are needed to be prepared as well as qualified instructors are required to be trained. Thus, we believe that teaching Turkish both as a mother language and foreign language should be conducted in accordance with the principles of *Dîvânu Lugâti't-Türk*.

Keywords

Dîvânu lugâti't-türk
Language
Culture
Turkish as a foreign language
Turkic communities

Article Info

<i>Received</i>	25.05.2023
<i>Reviewed</i>	25.06.2023
<i>Published</i>	31.06.2023
<i>Doi Number</i>	10.29228/ijlet.70274

Reference

Temizyürek, F., & Aydın, B. (2023). The importance of *Dîvânu Lugâti't-Türk* in Turkish teaching. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 11(2), 112-125.

¹ Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, fahri@gazi.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0497-1045

² Doktora öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, bilgem@gmail.com, ORCID: 0009-0003-3639-6609

International Journal of Languages' Education and Teaching

E-ISSN: 2148-2705

Volume 11, Issue 2, June 2023

Original Research Article

Dîvânu Lugâti't-Türk'ün Türkçe Öğretimindeki Önemi

Özet

Dil öğretimi kültür öğretimi demektir. Kültürün göz ardı edildiği dil öğretimi ile istenilen sonuçlara ulaşılması mümkün değildir. 11. yüzyılda Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan Dîvânu Lugâti't-Türk, sadece Türk dili ve kültürüne ışık tutan bir sözlük değil aynı zamanda Türkçenin eğitimi ve öğretimine de yol, yöntem gösteren özelliklere sahip bir kaynaktır. Kaşgarlı, dilini kaybeden bir milletin çok geçmeden hürriyetini de kaybedebileceği gerçeğini sezdiği için Türk dilinin düştüğü duruma duyarsız kalmamış ve Türkçeyi savunma görevini üstlenmiştir. Kaşgarlı bu çalışma ile ayrıca derinleşerek ayrılma istidadı gösteren farkları azaltmayı, dil ve kültür bakımından bütün Türk boylarını birleştirmeyi düşünmüştür. Burada koyduğu bütün ölçüler, bu ana düşünce ve amaca hizmet edecek şekilde düzenlenmiştir. Kaşgarlı Mahmut, Türk topluluklarını bir arada tutacak en temel ögenin, kültürün temelini teşkil eden dil olduğunu eserinde her fırsatta vurgulamaktadır. Bütün Türkler ifadesini sıkça kullanması da soy birliğine verdiği önemi açıkça göstermektedir. Günümüzde Türkçe öğretiminin hedef kitleleri hızla çoğalmaktadır. Türkçe öğretimi alanında yeni materyallerin hazırlanması ve donanımlı eğiticilerin yetiştirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla hem ana dili hem de yabancı dil olarak Türkçe öğretiminin Dîvânu Lugâti't-Türk'ün ilkeleri ışığında yapılması gerektiğini düşünmekteyiz.

Anahtar Kelimeler

Dîvânu lugâti't-türk
Dil
Kültür
Yabancı dil olarak Türkçe
Türk toplulukları

Article Info

<i>Gönderim Tarihi</i>	25.05.2023
<i>Kabul Tarihi</i>	25.06.2023
<i>Yayın Tarihi</i>	31.06.2023
<i>Doi Numarası</i>	10.29228/ijlet.70274

Kaynakça

Temizyürek, F., & Aydın, B. (2023). Dîvânu Lugâti't-Türk'ün Türkçe öğretimindeki önemi. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 11(2), 112-125.

Giriş

Dil ile kültür arasındaki bağlantı yadsınamaz bir gerçektir. Tarih boyunca dil kültürü, kültür de dili besleyerek geliştirmiştir ve nesilden nesile dil ile birlikte kültür aktarılmıştır. Dil yaşayan bir varlık olduğu için milleti birleştiren ve koruyan en temel sosyal yapıdır. “İnsan öğrendiği kültür unsurlarıyla o kültür çerçevesinde derin düşünebilir ve dili de bu çerçevede kullanabilir. Bu nedenle sadece iletişim kurabilen bireyler değil kültür unsurlarından ve edebi metinlerden zevk alan özelliklere sahip bireyler yetiştirilmelidir” (Ungan, 2021:101).

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde dille birlikte kültürün de öğretilmesi en temel ilkedir. Dildeki yerleşmiş kelimeler, milletin gelenek, görenek, âdet, inanç ve davranış biçimleri gibi maddi ve manevi kültürü hakkında bilgi verir. Yabancı dil öğrencisi, öğrendiği dili konuşan bireylere ait kültürü öğrenemezse kullandığı söze yüklenen anlam veya anlamları kavrayamaz. Bir dile ait kelimeler, o milletin kültürünün temel taşlarıdır. “Yabancı dil öğretimi, sadece o dilin gramer ve kelime anlamlarının hedef kitleye kazandırılması değildir. Dille birlikte, o dilin kültürü de verilmektedir. Dolayısıyla yabancı dil öğrenmiş bir kimse, aynı zamanda o dilin kültürüne de bir bakıma vakıf olmuş olur” (Onan, 2003: 437).

Güzel ve Barın’ın ifade ettiği gibi gündelik yaşamımızdan kopuk bir dil öğretimi olamaz. Eğer bu şekilde bir dil öğretimi benimsenirse ne dil ne de kültür tam olarak öğretilir. Bu bağlamda dil öğretimine başlamadan önce insanlığın genel değerlerinden, ortak yönlerimizden bahsetmek gerekmektedir. Türk kültürünü en güzel örnekleriyle anlatmak ve Türk insanını bütün değerleriyle tanıtmak gerekmektedir (Güzel ve Barın: 2016: 260). Bu anlamda Dîvânu Lugâti’t-Türk Türkçe eğitiminde ve öğretiminde yararlanılacak en temel eserdir.

Kaşgarlı Mahmut’un Dîvânu Lugâti’t-Türk adlı eseri Türkçe bir sözlük olmasının yanı sıra Araplara Türkçe ve dolayısıyla Türk kültürünü öğretmek üzere yazılmıştır. Önemli bir dil bilimci ve pedagog olan Kaşgarlı Mahmut’un bu eseri yabancılara ve Türk soylulara Türkçe öğretimine ışık tutan ilkelerle doludur.

Bu çalışma, Dîvânu Lugâti’t-Türk’ün Türkçe öğretim yöntemlerinden edinilen bilgiler ışığında hem ana dili olarak Türkçe hem de yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde öğretim sürecini nasıl tasarlayabileceğimiz noktasında bilgiler sunmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- Dîvânu Lugâti’t-Türk’te Türkçe öğretim yöntemi nasıldır?
- Hem ana dili hem de yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde Dîvânu Lugâti’t-Türk’ten nasıl yararlanılabilir?
- Dîvânu Lugâti’t-Türk Bağlamında Dil ve Kültür nasıl değerlendirilmektedir?

Yöntem

Araştırmanın yöntemi, nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yöntemidir. Doküman incelemesi, “araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar” (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 189). Araştırma verilerinin birincil kaynağı olarak çeşitli dokümanların toplanması, gözden geçirilmesi, sorgulanması olarak da tanımlanabilen bilimsel bir araştırma yöntemidir.

Bulgular

Dîvânu Lugâti't-Türk'te Türkçe Öğretim Yönteminin Nasıl Olduğuna Dair Bulgu ve Yorumlar

Dîvânu Lugâti't-Türk, Karahanlılar dönemine ait değer biçilemez nitelikte bir eser olarak Türk dilinin en temel tarihî kaynakları arasında müstesna bir yere sahiptir. Bu eser, Türk dilinin ilk yazılı eseri olmasa da, bilim adamlarınca Türkçe öğretiminin ilk eseri olarak kabul edilmektedir. 11. yüzyılda yaşayan ve 1072 yılında yazmaya başladığı eserini üç kez beğenmeyip dördüncüsünde tamamlayarak 1074 yılında Bağdat'ta Abbasi Halifesi El Muktedi Billah'a sunan Türk bilim hayatının ve Türk milliyetçiliğinin tarihteki değerli temsilcilerinden biri olan Kaşgarlı Mahmut bu bilimsel çalışmayı şuurulu, dikkatli ve sabırlı çabaları sonucunda kaleme almıştır.

Kaşgarlı, eserini yazarken kendi deyimiyle “*Türk diliyle Arap dilinin beraber at başı yürüdüklerini*” (Atalay, C1, 1985:6) anlatmak istemiştir. Bununla da yetinmeyip Araplara Türk dilini öğretme amacını gütmüştür. Daha önceleri de Araplara Türk dilini öğretmek amacıyla Kitabü Cevahir-ün-nahv Lugâti't-Türkî adlı bir eser yazma ihtiyacını duymuştur. Ayrıca, bu düşünceyle daha önce bir gramer kitabı yazdığına dair de bilgiler bulunmakla birlikte Kaşgarlı'nın bu eseri henüz ele geçmemiştir.

Bu kıymetli eser 1900'lü yılların başında İstanbul'da Ali Emirî Efendi tarafından bulunmuştur. Daha sonra Kilisli Muallim Rifat Bilge tarafından yayımlanmıştır. (Akyüz, 2001:34) Bu duruma bilim dünyasında özellikle Türkologlar kayıtsız kalamazdı. “Kaşgarlı Mahmut'un sözlüğünün Kilisli Rifat tarafından yayımlanması (İstanbul 1915-1917) Rus Türkologlarının dikkatini çekmiştir. Bu eseri araştıran ilk Rus bilgini V.V. Bartol'd olmuştur” (Kononov, 1975:393). Kaşgarlı Mahmut'un Türkçeyi ortaya koymadaki ve örneklendirme yöntemindeki bilimsel tutumu dikkatleri üzerinde toplamıştı. “Kaşgarlı Mahmut dil gelişmesinin dile ait olan ve olmayan faktörlerini açık bir surette ayırıyordu. Özellikle Türk dilleri üzerinde Türk olmayan komşu dillerin yaptığı tesire dikkat etmiştir. Bazı Türk dillerinin olaylarını karşılaştıran Kaşgarlı Mahmut fonetik, gramer ve sözlük alanlarında genel ve ayrı noktaları itinalı bir biçimde kaydetmektedir. Bu, bazı Türkologlara Kaşgarlı Mahmut'u karşılaştırmalı dil bilgisinin kurucusu saymak imkânını vermiştir”(Kononov, 1975:397-398).

Kaşgarlı'nın en belirgin tarafı Türk milliyetçisi olmasıdır. Eseri ve öğütleri ile Orhun Yazıtları'ndan tanıdığımız vatan ve millet kaygısı çeken ilk önemli Türk Milliyetçisi Bilge Kağan ise ikincisi de şüphesiz Kaşgarlı Mahmut'tur. Kaşgarlı Mahmut, Divan'ın giriş kısmında milletini şöyle övmektedir:

“Yüce Tanrı'nın devlet güneşini Türk burçlarında doğurmuş olduğunu ve onların yurtları üzerinde dünyanın bütün dairelerini döndürmüş bulunduğunu gördüm. Tanrı, onlara Türk adını verdi ve onları yeryüzüne hâkim kıldı. Zamanımızın hakanlarını onlardan çıkardı. Dünya milletlerinin idare dizginini onların eline verdi; onları herkese üstün eyledi; kendilerini hak üzere kuvvetlendirdi. Onlarla birlikte çalışanı, onlardan yana olanı aziz kıldı ve Türkler yüzünden onları her dileklerine erıştirdi. Bu kimseleri kötülerin şerrinden korudu. Derdini dinletebilmek ve Türklerin gönünü almak için onların dilleriyle konuşmaktan başka çare yoktur” (Caferoğlu, 1970:65).

Lugât'inde Türk maddesini açıklarken o zamanın inanılır bilginlerinden şu iki hadisi nakleder:

- 1.Yüce Tanrı: Benim bir ordum vardır, ona Türk adını verdim.
- 2.Türkçeyi öğreniniz çünkü onların uzun saltanatu var.

Kaşgarlı Mahmut'un iyi bir dilci olduğunu çalışmasındaki veriler ortaya koymaktadır. Dil bilimcilerin kendinden yüzyıllar sonra ilim konusu yaptığı şive malzemesinin mukayeseli derlenmesi Kaşgarlı'nın olgun ve yetişkin bir dilci olduğunun delilidir.

İlk Türk sözlükçüsü, etnoloğu, etnoğrafyacısı, halkiyatçısı, toponomastı ve coğrafyacısı olması dolayısıyla topladığı malzeme üzerinde âdeta titremiş, onları en derin noktalarına değinerek değerlendirmiş ve bilim âlemine sunmuştur.

Kaşgarlı Mahmut, Arapçanın hem bilim hem iman hem de edebiyat dili olarak Türkçeden üstün olması karşısında âdeta sancı çekiyordu. Buna rağmen kitabının ön sözünde Türkçe ile Arapçayı birbirine eşit diller gibi göstermekten çekinmemiştir: "Türk dili ile Arap dilinin at başı yürüdükleri bilinsin diye..." Bu sözlerinden Kaşgarlı Mahmut'un Türkçe sevgisinin ne kadar derin olduğu görülmektedir. Kaşgarlı kendi dönemindeki Türk milletinin hâkimiyet mücadelesindeki zaferlere kültür alanında da önemli bir zafer eklemek istiyordu ve bunu da başardı.

"XII. Yüzyıldan itibaren, Türkçeyi kullanan, Türkçenin duru ve açık gönlüyle geniş halk kitlelerine ulaşmaya çalışan çok önemli bir harekete, tasavvuf hareketine şahit oluyoruz. Böylece Türkçe, devlet, halk ve mutasavvıfların dili olarak karşımıza çıkmaya başlıyor. Fakat genellikle kazanmamakla birlikte Türk dilinin bilim ve felsefe lisanı olmasını sağlamak için çok ciddi ve etkili bir çalışmanın yürütüldüğünü de belirtmemiz gerekir. Bu anlamda Kaşgarlı Mahmut, Balasagunlu Yusuf Has Hacib ve diğer Türk düşünür ve bilim adamları, Türkçenin halk ve devlet lisanı olması yanında bilim ve felsefe dili olarak kullanımını sağlamak için, büyük bir çaba göstermişlerdir. Zaten bu dönemde Türk bilginlerinin, felsefe, bilim, sanat ve dinî konularda büyük bir başarı sergiledikleri ve herkesin takdirini kazandıkları bilinmektedir" (Akyüz, 2001:56). Kaşgarlı Mahmut ve onun gibi düşünen Türk aydınlarının en önemli özelliği ana diline sahip çıkma bilincidir. O dönemdeki her biri birkaç dil bilen Türk aydınlarının bu bilinçli tutumları sayesinde Türkçe, bilim dili olma özelliğine sahip olmuştur. Bu şahsiyetli tavır bugünkü Türk aydınına örnek teşkil etmelidir. Yabancı dil öğrenmek ile yabancı dille eğitim yapmanın çok farklı olduğu, yabancı dil öğrenmenin aydını geliştirdiği ancak yabancı dille eğitim yapmanın kültürel kimliği yok ettiği ve Türk kültürünü koruyup gelecek nesillere aktarabilmek için her alanda ve özellikle bilimsel çalışmalarda Türkçenin kullanılması gerektiği gerçeğini her Türk aydını kendine ilke edinmelidir.

Kaşgarlı Mahmut kültür unsurlarıyla ilgili açıklamayı yeri geldikçe yapmıştır. Mesela 12 Hayvanlı Türk Takvimiyle ilgili açıklamanın yapıldığı yer "bars" maddesidir. Çünkü sözlükte bu maddeye göre yıl adı olan hayvanlardan sözlükte ilk adı geçen bars'tır (Adıgüzel, 2009: 30).

O dönemin aydınlarının davası Türkçenin bir edebiyat dili olarak gelişmesini sağlamak, devrin en yaygın dilleri olan Arapça ve Farsçaya karşı istiklalini korumak ve dilin her yönüyle gücünü ortaya koymaktı. Kaşgarlı Mahmut ve Ali Şir Nevai bu gayeyi güden şuurlu Türk dilcileri olarak tarihteki yerlerini almışlar ve günümüz dilcilerine örnek olan çok değerli çalışmalara imza atmışlardır. Her önemli eserde olduğu gibi Kaşgarlı'nın Divan'ında da dönemin şartlarını dikkate almak ve zamanın ruhuna uygun olarak değerlendirmelerde bulunmak gerekmektedir.

"Kaşgarlı, Türk dilinin yapım kurallarını, çekim eklerini, yani dilimizin hemen hemen her yönüne derin bir bilgi ve vukufiyetle işleyerek, yabancıların Türkçeyi kolay bir şekilde öğrenmelerine yardımcı olmuştur. Fakat asıl söyleyeceğimiz sorun bu değildir. Asıl anlatmak istediğimiz sorun, çeşitli Türk boy ve oymaklarının kullandığı kelimelerdeki benzer ve farklı yönleri büyük bir sabır ve itina ile incelemede güttüğü amaçtır. Bu çalışma ile derinleşerek ayrılma istidadı gösteren farkları azaltmayı, dil

ve kültür bakımından bütün Türk boylarını birleştirmeyi düşünmüştür. Burada koyduğu ölçülerin tümü bu ana düşünce ve amaca hizmet edecek şekilde düzenlenmiştir." (Akyüz, 2001: 68-69) Kaşgarlı Mahmut, Türk topluluklarını bir arada tutacak en temel ögenin kültürün temelini teşkil eden dil olduğunu eserinde her fırsatta vurguluyor. Bütün Türkler ifadesini sıkça kullanması da soy birliğine verdiği önemi açıkça göstermektedir.

Dîvânü Lugâti't-Türk'ün yazıldığı dönemde Karahanlılar devleti hüküm sürmekteydi. Balasagun ve Kaşgar gibi dönemin önemli eğitim ve kültür merkezleri vardı. Bu merkezlerdeki medreselerde İslamiyet öğretilmekteydi. Buralarda eğitim gören Türk aydınları Arapça ve Farsçayı da mükemmel biçimde öğrenmekteydiler.

O dönemde gerek yöneticiler gerekse halk Türkçeyi kullanmaktaydı ancak bilim ve edebiyat ile ilgilenen Türk aydınları yazdıkları bilimsel eserlerde Arapçayı, edebî eserlerde ise Farsçayı tercih etmişlerdir. Türkçe açısından bu olumsuz tutumun, Kaşgarlı gibi milliyetçi aydınların bu titiz ve çok emek isteyen çalışmalarının ortaya çıkmasında temel etken olduğu söylenebilir. Burada değinilmesi gereken bir diğer önemli husus da Türk milletinin İslam dini ile birlikte iki farklı görev yüklenmiş olmasıdır. Bunlardan ilki, mensubu hâline geldikleri İslam medeniyetini zenginleştirme, koruma ve yayma; diğeri ise kimliklerini, Türklüklerini muhafaza etmektir. "*Türkler bir yandan katıldıkları İslam uygarlığının yayılmasında görev almışlar, bir yandan da gelişen ve kaynaşan bu kültür içerisinde Türk'ün varlığını koruyabilmek gibi büyük bir ödev yüklenmişlerdir.*" (Gülensoy, 2000:255) İkinci görevin ifa edilmesinde Kaşgarlı Mahmut büyük ve son derece önemli bir sorumluluk üstlenmiştir.

Kaşgarlı çok iyi bir pedagog olduğunu göstermiştir. "Çünkü o, dil ile kültür ve milliyetin ne kadar bağlantılı olduğunu en iyi kavrayan düşünürlerden birisi olarak, Türk dili aracılığıyla, Türk egemenliğinin sınırlarını daha da kalıcı duruma getirmek istemiştir." (Akyüz, 2001:67) "Ona göre, Türkçe öğrenen insanlar, bu dil aracılığıyla, Türk kültürünün inceliklerine ulaşarak, Türk toplumuyla entegre olacaklardır" (Akyüz, 2001: 68). Dilin topluma uyum açısından ne denli önemli olduğunu ortaya koyan Kaşgarlı, Türkçenin Türk olmayanlara öğretilmesinin stratejik açıdan önemine de dikkat çekiyordu.

Bu dönemin şartları arasında Kaşgarlı için önemli sayabileceğimiz bir diğer durum ise Türk milletinin yaşayış tarzı gereği çok geniş bir coğrafyada dağınık hâlde bulunmasıdır. Geçimlerini temin etmek için sürekli olarak yeni otlaklara göçmek zorunda olan Türklerin bu yaşam tarzı kültürel birikimin sağlanmasını zorlaştırıyordu. Fakat sözlü geleneğin oldukça iyi olduğunu biliyoruz. Kaşgarlı Mahmut'un sağlam bir milliyetçilik şuuruyla dağınık hâlde yaşayan kardeşlerinin yanına giderek onların dillerini ve sözlü geleneklerinde yaşattıkları şiir, deyim atasözü vb. değerli unsurları tek tek öğrendiğini yine Kaşgarlı'dan öğreniyoruz (Gülensoy, 2000:255). Bu durum bize dil öğretimi üzerine bir çalışma yapılırken ne kadar titiz davranılması gerektiği konusunda son derece önemli bir örnek oluşturmaktadır.

Kaşgarlı, dilini kaybeden bir milletin çok geçmeden hürriyetini de kaybedebileceği gerçeğini sezdiği için Türk dilinin düştüğü duruma duyarsız kalmamış ve Türkçeyi savunma görevini üstlenmiştir. Esere bu gözle bakıldığında Kaşgarlı'nın ne kadar değerli bir Türkçü olduğu görülebilir. Onun Türkçülüğü, eserini hazırlarken Türklükle ilgili her hususu kaydetmesinde ve karşılaştığı zorluklara da göğüs germesinde en önemli savunma noktasını ve motivasyonunu oluşturmaktaydı.

Kaşgarlı'nın değinmemiz gereken bir diğer ve önemli yönü dilciliğidir. Divan'dan daha önce yazılmış eserlerimiz vardır. Bu eserler dilimizin zenginliklerini bize kadar taşımaktadır. Kaşgarlı ise Divan'ında kendisinin belirttiğine göre 26 Türk lehçesine ulaşarak bu lehçelerde kullanılan kelimeleri derlemiş, birbirleri ile karşılaştırmıştır. Yine aynı yöntemle dilimizin diğer bir zenginliği olan deyimlerimizi, atasözlerimizi ve sözlü gelenekte yaşayan şiirlerimizi derlemiştir. Devrin şartları göz önüne getirildiğinde Kaşgarlı'nın ne kadar zor şartlarda uzun süre çile çekerek bu çalışmayı sabırla ve millî duygularla oluşturduğu anlaşılabilir. Kaşgarlı, Türklüğe hizmet etmenin temelini Türk diline sahip çıkmak ve onu öğretmek yayılmasını sağlamaktan geçtiğinin bilinciyleydi.

Bütün bu bilgilerden hareketle Kaşgarlı Mahmut'un Türkçeye bakışı ve Türkçe öğretimi yöntemi şu şekilde özetlenebilir:

1. "Medreselerde yapıldığı gibi önce ve hemen her zaman sadece kural verme değil, ilkin çok sayıda örnekten hareket edip kurala ulaşma yolunu izlemiş ve günümüz yabancı dil öğretiminde benimsenen bir yöntem uygulamıştır.
2. Dil öğrenmede örneklerin, metinlerin önemini çok iyi görmüş, örneklerini günlük hayattan, atasözlerinden, şiirlerden derlemiştir.
3. Dil öğretirken Türk kültürünü de tanıtmaya amacı gütmüş bu konuya özel bir önem vermiştir.
4. Dil öğretiminde tekrarın önemini çok iyi kavradığından önceden geçen bir kuralı gerektiğinde hatırlatmaktan çekinmemiştir" (Akyüz, 2001: 38).

Kaşgarlı Mahmut dil öğretim konusunda başarılı bir yöntem izlediği söylenebilir. Bu bakış açısıyla ana dili olarak Türkçe eğitiminde ve yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde eser öğretmenlere yol gösterici bir kılavuz olmuştur.

Ana Dili Eğitiminde ve Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Dîvânu Lugâti't-Türk'ten Nasıl Yararlanılabileceğine Dair Bulgu ve Yorumlar

Dîvânu Lugâti't-Türk, yabancılara Türkçe öğretmek amacıyla kaleme alınmış bir eserdir. Yabancılara Türkçe öğretiminde tanışma kalıbının verilmesinin ardından ilk aşamada alfabenin öğretilmesi gündeme gelir. Kaşgarlı da alfabe kitabının ilk bölümünde tanıtmıştır. Bilindiği üzere o dönemde kullanılan alfabe Arap alfabesidir. Ancak eserinde sadece o an için kullanılmakta olan Arap alfabesinden bahsetmekle kalmamıştır. Kaşgarlı Arap alfabesinin Türk dili için kullanılan şeklini tanıtmıştır.

Yabancı dil öğretiminin temeli kelime öğretimine dayanmaktadır. "Kelimeler boş semboller değildir. İletişimde yer alan her kelimenin ardında bir kabuller dünyası yer almaktadır. Bu kabuller, kelimenin ait olduğu toplumun kültürünün bir parçasıdır." (Barın, 2004:25) Kaşgarlı da bu gerçekten hareketle eserini kelime öğretimi ve eklerin öğretimini esas alarak düzenlemiş, kelimelerin tek başına bir anlam ifade etmediği gerçeğinden hareketle de onların bağlam içinde öğrenilmesinin doğru olacağını düşünmüştür. Deyim, atasözü, türkü, mani, âdetler, gelenek ve görenekler gibi Türk kültür unsurlarının eserde yoğun bir biçimde yer alması, öğrenenin Türk kültürüne vâkıf olabilmelerini sağlamaya yöneliktir.

Kaşgarlı Mahmut eserinde "Her kitabı isimler ve fiiller olmak üzere ikiye ayırdım. İsimleri fiillerden önce yazdım; arkasından fiilleri getirdim. Her birini kendi sırasına göre ayrımlara ayırdım. Öne hangisi gelmek gerekse onu öne, ikinci derece gerekli olanı sona koydum." (Akyüz, 2001:65)

demektedir. Kaşgarlı, yabancılara Türkçe öğretirken önce isim soylu kelimelerin öğretilmesi daha sonra fiillerin öğretilmesine geçilmesi gerektiğini söyleyerek günümüz dil öğreticilerine çok önemli bir yaklaşımdan söz etmektedir.

Yabancı dil öğretiminde kültür aktarımı oldukça önemlidir. Günümüzde modern anlamda yabancı dil öğrenme betimleyicileri arasında “C2 seviyesi ana dili düzeyinde veya ana diline yakın düzeyde yetkinlik anlamına gelmemektedir. Amaçlanan, son derece başarılı öğrenenlerin konuşmalarını simgeleyen dildeki netlik, uygunluk ve kolaylık derecesini nitelendirmektir. Burada ölçünleştirilen tanımlayıcılar şunları içerir: ‘makul bir doğrulukla, çok çeşitli niteleme öğeleri kullanarak, daha ince anlam ayrımlarını iletme’; ‘yan anlam seviyelerinin farkında olarak deyimsele ifadeler ve gündelik anlatıma hâkim olma’; ‘bir zorluk etrafında geri dönüp muhatabın farkında olmayacağı bir şekilde yeniden yapılandırma’.” (DAOBM, 2020:178-179) ifadesi yer almaktadır. İşte bu ifadeye yer alan dil becerilerinin yeterince geliştirilebilmesi için yabancı dil öğrencisini kültürle etkileşim içine sokmak son derece önemi haizdir. Kaşgarlı Mahmut, dilin kültürü taşıyıcılığı özelliğini çok iyi belirlemiş ve eserine aldığı metinlerle Türk kültürünün doğru bir şekilde öğrenilmesini sağlamıştır.

“İnsanın dış dünyayla ve öbür bireylerle ilişkilerini yansıtan ve biçimlendiren, düşünceyle birlikte tüm ruhsal ve toplumsal kişiliğini oluşturan dil, gerçeklik ya da nesnelere üstünde etki aracı olduğu gibi, kimi yönleriyle de başkalarını etkileme, yönlendirme ve yöneltme aracıdır da.” (Vardar, 1998:17) Bu yüzden dili sadece günlük konuşma olarak algılayıp öğretmeye çalışmak son derece yetersiz bir tutumdur. Kaşgarlı Mahmut bu düşünceden hareketle eserinde en çok kullanılan dil bilgisi özelliklerinden söz edip arada bir tekrar ederek hem gereksiz dil bilgisi yapılarıyla uğraşılmasının önüne geçmiş ve dil bilgisinin değil, dilin öğretilmesi gerektiğini vurgulamış hem de doğal bir şekilde cümle yapısı ve öge dizilişinin öğretilmesi yolunu tercih etmiştir. Günümüzde de yabancılara Türkçe öğretiminde aynı şekilde bağlama dayalı dil öğretimi yaklaşımının esas alınması gerektiği sıkça dile getirilmektedir.

Bu eserde kelimelerin örneklerle öğretilmek istenmesi, Türkçeyi öğrenecek kişiyi ezbercilikten uzaklaştırıp Türkçenin konuşulduğu doğal ortamlara rahatlıkla girmesini ve doğru bir şekilde öğrenmesini sağlama amacını gütmektedir. Kaşgarlı Mahmut bu eseriyle uygulamalı dilbilim alanında çok önemli bir yere sahiptir. Kaşgarlı, öncelikle 26 lehçe arasında daha sonra Türkçe ile Arapça arasında karşılaştırmalar yapmıştır. Bunun temel sebebi o dönemde insanların kendi kendine kitap okuyarak dil öğrenme anlayışıdır. Kuralların örneklerden sezilmesi anlayışı çok önemlidir. Kullanımla ilgili kuralların sonradan verilmesi, öğreneni ezbercilikten uzaklaştırmaktadır. Günümüzde de örnekten kurala gidilmesi yolu ana dili eğitiminde de tercih edilen bir yoldur.

Divan bize yöntem bilgisi açısından örneklerle doludur.

“Tümevarım, özel durumlardan genel bir sonuca erişmek için yapılan, usavurmaya (akıl yürütmeye) dayalı bir çalışma, araştırma ve tartışma yöntemidir. Bu yöntemi öğretimde örneklerden, sorunlardan, olaylardan ve özel durumlardan hareket ederek genel sonuçlara kurallara ya da kanılara varmak için kullanırız.” (Kavcar vd., 2004: 18) Kaşgarlı'nın da eseri için Türk illerinden derleme yapıp örneklerden yola çıkarak Türk diline ait kuralları ortaya koyması tümevarım yöntemine örnek teşkil etmektedir. Hem malzeme oluşturmada hem de Araplara Türkçe öğretiminde bu yöntemi kullanması, Kaşgarlı'nın dil öğretim yöntemi hakkında bize bilgiler sunmaktadır.

Hedef dilde kullanılan kelimelerin iyi ve kalıcı olarak öğretilmesinin en önemli aracı örneklerle dayalı sözlüklerdir. Öğrenenin kelime dağarcığının artması dilde hâkimiyeti artırır. Günümüzde de sözlükler yabancı dil öğretiminin hatta ana dili eğitiminin vazgeçilmez materyalleridir. Kaşgarlı eserini Araplara Türkçe öğretmek gayesiyle yazdığı için sözlüğünü oluştururken Arap alfabesinin sırasını takip etmiştir. Bu tutumu Arapların sözlükten daha kolay yararlanmasını sağlamıştır.

Yabancı dil öğretiminde en önemli husus anlam bilgisidir. Türkçe anlam bilgisi yönünden son derece zengin bir dildir. Türk kültürüne yabancı olan kişiler başlangıçta böyle zengin bir dili kavramada zorluk çekebilirler. Dolayısıyla kitapta yer alan kelimelerin açıklamaları açık ve sade bir dille yapılmalı ve mümkün olduğu kadar çok örnek cümle ya da kullanım biçimleri ile anlamları kavratılmalıdır. Bu gözle incelendiğinde de Kaşgarlı'nın *Dîvânu Lugâti't-Türk'te* bu noktalara özen göstermiş olduğu görülmektedir. Kaşgarlı, anlamlarını cümleler içinde kavratmaya çalışarak kelimelerin hem anlam özelliklerini vermiş hem de kullanım kalıplarını kavratmaya çalışmıştır.

"Töre ve görenekler, geleneklerle ilgili kuruluşlardır, önceki kuşaklardan aldığımız ve yarınki kuşaklara aktaracağımız geleneklerle kurulmuşlardır. Bir kuşaktan öteki kuşağa aktarılma ise ancak bir bildirme ile olabilir. Bunu da ancak dil başarır." (Akarsu, 1998:89) Türk insanı duygu ve düşüncelerindeki zenginliği kelimelere değişik anlamlar yükleyerek göstermiştir. Deyimler ve şiiirlerde kelimelere mecaz ve ince anlamlar yüklenmiştir. Bu sebeple sözlüklerde öncelikle kelimelerin temel anlamına yer verilmeli ve daha sonra da diğer anlamları açıklanmalıdır. Dil öğrenenin aklında daima ilk anlam daha kalıcı bir yer edinmektedir. Kaşgarlı Mahmut bu hususu da göz ardı etmemiş ve *Dîvânu Lugâti't-Türk'te* deyim ve şiiirlerle anlamları ve benzetmeleri kullanım olarak göstermiştir.

Bir dilin zenginliği kelime sayısına göre değil, kelimelerin hangi bağlamlarda hangi anlamlara geldiğine göre belirlenir. Kaşgarlı da birden fazla anlamı olan eş sesli kelimelerimizi bütün anlamları ile ayrı ayrı açıklama yoluna gitmiş ve cümlelerle örneklendirmiştir. Söz gelimi "ogur" kelimesinin anlamlarını şöyle açıklamaktadır:

Ogur: Vakit (Ne ogurda keldinğ: Ne vakitte geldin?)

Ogur: Devlet (Beg ogrında menin meninğ ışım etildi: Beyin devleti gölgesinde benim ışım düzeldi.)

Ogur: Bir işte imkân ve fırsat (Bu iş ogurluğ boldı: Bu iş sırasında ve yerinde oldu.)

Ogur: Karşılık, ıvaz. Oğuzca (atka ogur aldım: ata karşılık aldım)

Ogur: Hayır ve bereket. Oğuzca. (Yolcuya: "Yol ogur bolsun" denir, "yol uğurlu olsun" demektir. Bu, yalnız yolculuk halinde kullanılır.) (Atalay, CI, 1985:53)

Bu da bizlere dili iyi derecede öğrenebilmek için sözlük okumanın ne kadar önemli olduğunu açıkça göstermektedir. Kaşgarlı yukarıdaki örnekten de anlaşılacağı üzere kelimelerin kökenlerine inerek etimolojik bir sözlük ortaya koymuştur. Bu özelliğiyle de Kaşgarlı'nın eseri yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde bugün bile yazılan dil öğretim kitaplarından daha üstün özellikleri haizdir. Günümüzde Türkçeyi öğrenme ihtiyacı içinde olan önemli bir hedef kitle de Türk soylulardır. Özellikle Türk soylulara Türkiye Türkçesini öğretirken kelimelerin kökenine inme ihtiyacı gündeme gelmektedir. Farklı coğrafyalarda yaşayan Türk topluluklarının dillerinde tarihî seyir içerisinde birtakım ses değişimleri, kelimelerin farklı anlamlarda kullanımı, yalancı eşdeğerler gibi hususiyetler öğrencinin sıkça olumsuz aktarımlar yapmasına sebep olmaktadır. Kelimelerin kökenine inildiğinde ve bunu yaparken de geçmişten günümüze Türk kültüründen söz edildiğinde dil, töre, gelenek ve göreneklerin

ortaklığıyla Türk soylulara Türkiye Türkçesinin öğretimi hem daha kolaylaşmakta hem de daha kalıcı olmaktadır. Divan'da yer alan atasözlerinden bazıları ders ortamında işlendiğinde her Türk topluluğundan öğrenici bu atasözlerinin aynısı veya çok az değişiklikle benzerinin kendi dillerinde de var olduğunu belirtmektedirler. Dolayısıyla Kaşgarlı Mahmut'un eserini oluştururken Türk topluluklarının kullandıkları kelime ve kalıp sözleri bir araya getirmiş olması, Türk kültürünü bütün yönleriyle öğretme amacıyla açıklanabilir. Dil öğretimi, kültür öğretimi demektir.

Dîvânü Lugâti't-Türk Bağlamında Dil ve Kültürün Önemi Hakkındaki Bulgu ve Yorumlar

Bilindiği üzere hemen hemen bütün yaklaşımlar ve yöntemlerde kültür aktarımı konusunda aynı veya benzer görüşler açıklanmaktadır. Kültür ve dil-kültür ilişkisini açıklayan şu görüşlerin dikkatle irdelenmesi gerektiği kanaatindeyiz.

"Kültür, tarih bakımından mevcudiyeti kesin olarak bilinen bir toplumun sosyal etkileşme yoluyla nesilden nesle aktardığı maddî ve manevî yaşayış tarzlarının temsil ve tecelli bakımından yüksek bir seviyedeki bir bileşiği olan, sebebi ve sonucu açısından ise, ferde ve topluma mensubiyet şuuru, özel bir kimlik kazandırma, bütünleşmiş kılma, yaşanan çevreyi ve şartları kendi hedefleri istikametinde değiştirme arzu ve iradesi veren değer, norm ve sosyal kontrol unsurlarının belirlediği bir sistemdir. Dil aynı zamanda bir kültür taşıyıcısı ve kültür aktarıcısıdır. Çünkü bir milletin kültür hazinesini oluşturan tarihi, coğrafyası, müziği, dini, sanatı, edebiyatı, ilim ve tekniği, dünya görüşü ve millet olmayı gerçekleştiren her türlü ortak değerleri, tarihin süzgecinden süzüle süzüle dünden bu güne ve bu günden yarıya ancak dile aktarılabilir" (Tural, 1988:52). Öyleyse dil öğretiminde tarih, din, sanat, edebiyat, ilim, teknik ve dünya görüşünden söz edilmek zorundadır.

"Dil bir milletin kâinatı kendisine göre seslendirmesi, kâinatı ve hayatı kendisine göre adlandırması, ona kendi damgasını vurmasıdır. Dil düşüncenin aynasıdır, kalıbıdır. Fertler de milletler de dil ile düşünürler. Dil bir milletin düşünce tarzını, düşünce sistemini, felsefesini aksettirir. Her milletin felsefesi dilinin içindedir" (Temizyürek, 2001: 404). Dolayısıyla Türk'ün dünya görüşü, hayatı ve dünyayı algılama biçimi de yabancı dil olarak Türkçe öğretiminin önemli bir bölümünü teşkil etmelidir.

Günlük hayatta dili kullanırken çok farkına varamasak da bir sistem dâhilinde konuşuyoruz. Temeli kültüre dayanan bu sistem, toplumu oluşturan her bireyin beyninde ana karnından başlamak üzere yer edinmeye başlamaktadır. Bu sistem sayesinde aynı kültüre bağlı insanoğlu jest ve mimikler ile anlaşmaya başlıyor. Böylece dil iletişimin en temel aracı hâline geliveriyor. Yabancı dil öğreniminin en temel amacı da öğrenilen dilin konuşulduğu toplumla iletişim kurmak, onlarla anlaşmak ve hatta onlarla yaşayıp onlar gibi düşünmektir. Dolayısıyla dil öğretimi yapılırken toplumun tarihi, coğrafyası, mimarisi, sanatı, zevkleri, estetik anlayışı ve dünyaya bakışı öğretilmelidir. Kaşgarlı Mahmut da eserini kaleme alırken bu hususları göz önüne almış ve Araplara Türkçe ile birlikte Türk kültürünü de öğretmeyi kendisine amaç edinmiştir. Bu bakış açısıyla estetik anlayışımızı, edebî zevkimizi gösteren şiirlerimizi, dünya görüşümüzü yansıtan atasözü ve deyimlerimizi eserinde sıkça kullanmıştır. Ayrıca, Türk'ün yaşadığı coğrafyanın anlaşılabilmesi için eserine kendi çizdiği bir haritayı da eklemiştir.

Eserdeki Türk kültürünü çeşitli yönleri ile gösteren örneklerden birkaçını sıralamanın konunun daha iyi anlaşılabilmesi için yararlı olduğunu düşünmekteyiz:

titişdi: "Ol maŋa yünĝ titişdi: o, bana yün ditmekte yardım etti" (Atalay, C.II,1985:89)

kawuşdı: “erkek tşıka kawuşdı: erkek kadına yaklaştı, nikâh etti”

Kelimenin aslı, bir şeyin bir şeye kavuşması anlamındadır. “kadaş kadaşka kawuşdı: hısım hısıma kavuştu” Barışık bulunan iki Hânın buluşup görüşmelerine de “kawşut” denir. Şu savda dahi gelmiştir: “tağ tağka kawuşmas, kişi kişiğe kawuşur: dağ dağa kavuşmaz, adam adama kavuşur” (Atalay, C.II,1985:102-103)

kalinğ: Çehiz. Şu savda dahi gelmiştir: “kalinğ berse kız alır, kerek bolsa kız alır: çehiz veren kız alır, gerekli olan bahalı alır” (Atalay, C.III,1985:371)

“Berdim sanğa kalinğ

Emdi munı alinğ

Emgek mening bilinğ

Ugrar tünğür bargalı”

Sana çehiz verdim

Şimdi bunu alın

Benim emeğimi bilin

Dünür gitmek üzeredir.

(Atalay, C.II,1985:372)

Görüldüğü gibi Türk kültüründe yaygın olan davranış biçimleri hemen göze çarpmaktadır. Yapılan işlerde yardımlaşmak, bir araya gelmek, kavuşmak, kız alırken pahasını vermek yani çeyiz götürmek gibi âdetlerimizden söz edilmektedir. Bu sırada kelimenin akılda kalıcı olması için atasözünden de yararlanılmıştır. Eser baştan sona bu tür zengin ifadelerle doludur. Kaşgarlı Mahmut eserini kaleme alırken hem dil bilgisi açıklamaları yaptığı bölümlerde hem de kelimelerin anlamlarını açıkladığı bölümlerde somut ve gerçekçi örneklere yer vermiştir. Bu da günümüz dil öğretimine ışık tutmaktadır. Bağlam içinde sunulan somut örneklerle dil bilgisi yapıları sezdirilebilir. Daha sonra soyut olan kurallar verilebilir.

Bir başka şekilde Dîvânu Lugâtî't-Türk, değer öğretimiyle de dikkat çekmektedir. Yaprakgöl (2019) “Dîvânu Lugâtî't-Türk'te Değerler” başlıklı çalışmasında bu konuya değinmiştir. Çalışmada toplamda 42 değer başlığı ve bu başlıklara ait 179 adet değer tespiti yapılmıştır. Bu çalışmadan yola çıkarak hem ana dili eğitiminde hem de yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde öğrencilere aktarılması gereken kültürel bir unsur olarak “adil olma, alçak gönüllülük, cömertlik, çalışkanlık, güven sahibi olma, sabırlı olma, sözünde durma, temizlik, saygılı davranma, öz yönelim, misafirperverlik, israf etmeme, hediyeleşme, erdemli olma gibi değerlere” öğretim sürecinde yer verilmelidir (Yaprakgöl, 2019: 98). Eğitim ve öğretim sürecinin kaliteli ve verimli geçmesi için evrensel sayılabilecek bu değer öğretimine de gerekli önem verilmelidir. Bu yönüyle de eser öğretmenlere yol gösterici olmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

“Dil, bir milletin sahip olduğu en değerli unsurlardan biridir. Çünkü dil geçmişten geleceğe bir köprü vazifesi görür. Geçmiş bugüne, bugünü de geleceğe taşır. O dönemlere ait her ne varsa dil vasıtasıyla eserlere aktarılırken eserlerden de insanlara ulaştırılması sağlanır”(Güzel ve Barın, 2020:228). Kaşgarlı Mahmut, Dîvânu Lugâtî't-Türk adlı eserinde dilin bir köprü vazifesi gördüğü

gerçeğinden hareketle eserini kaleme almıştır. Bunu yaparken de günümüz yabancı dil olarak Türkçe öğretimine ışık tutacak çok önemli ve temel ilkeler ortaya koymuştur. Bu kapsamda çalışmada, Türk dili ve kültürünün hazinesi niteliğindeki bu çok kıymetli eserin Türkçe öğretimindeki yeri ve önemi hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur. Literatürde yer alan Adıgüzel (2009), Dîvânu Lugâti't-Türk'te Türkçe öğretim yöntemine değinirken Türk alfabesinde bulunan seslerden örneklere değinerek karşılaştırmalarda bulunmuş ve seslerin Türk kültür tarihi açısından değerine değinmiştir. Onan (2003) Dîvânu Lugâti't-Türk'te dil öğretim yöntemlerinden bahsedip dünya filolojisine katkılarında bahsetmiştir. Yaprakgöl (2019) ise yüksek lisans tezinde Dîvânu Lugâti't-Türk'te değerleri konu almıştır. İlgili makalede ise bu bilgiler ışığında ana dili, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi, Türk soylulara Türkçe öğretimine katkıda bulunacak bilgiler sunulmaya çalışılmıştır. Bu bakış açısıyla diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

Dîvânu Lugâti't-Türk, ihtiva ettiği zengin Türk kültür unsurlarıyla hem ana dili olarak hem de yabancı dil olarak Türkçe öğretimi için eşsiz bir kaynaktır. Kaşgarlı Mahmut bu eseriyle Türk bilim hayatına çok önemli hizmette bulunmuş ve uygulamalı dil bilimin âdeta temellerini atmıştır, diyebiliriz. Dolayısıyla Türkçe öğretiminin bütün hedef kitleleri göz önüne alındığında alan uzmanlarının aşağıdaki hususları ilke hâline getirerek Türkçe öğretimini gerçekleştirmeleri gerektiği kanaatindeyiz:

- a) Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde dille birlikte kültürün de öğretilmesi en temel ilkedir. Türkçenin bilim dili olma özelliğini koruyabilmemiz için Türk aydınlarının Türkçeyi bilimsel çalışmaların her aşamasında şuurla kullanması ve ana dilimize sahip çıkması gerekmektedir.
- b) Türk topluluklarını bir arada tutacak en temel öge, kültürün temelini teşkil eden dildir.
- c) Türkçe öğrenen insanlar, bu dil aracılığıyla, Türk kültürünün inceliklerine ulaşarak, Türk toplumuna uyum sağlayacaklardır. Dolayısıyla Türkçenin Türk olmayanlara öğretilmesinin stratejik açıdan önemi unutulmamalıdır.
- d) Dil öğretimi üzerine bir çalışma yapılırken kültürel birikimden yararlanmak gerekmektedir.
- e) Türkçe derslerinde öğrencilere kazandırılması planlanan değerler Dîvânu Lugâti't-Türk'te tespit edilen değerlerle ilişkilendirilerek verilebilir. Ayrıca ders kitaplarında metinlerle aktarılmaya çalışılan kök değerler öğrenci etkinliklerinde Dîvânu Lugâti't-Türk'ten alınan şiirler, atasözü ve öz deyişlerle desteklenerek istenen değer aktarımı sağlanabilir (Yaprakgöl, 2019: 101).
- f) Türklüğe hizmet etmenin temeli Türk diline sahip çıkmak ve onu öğreterek yayılmasını sağlamaktan geçmektedir.
- g) Dil öğretiminde hedef kitlenin özelliklerini dikkate almak gerekmektedir.
- h) Yabancı dil öğretiminin temeli kelime öğretimine dayanmaktadır. Kelimelerin tek başına bir anlam ifade etmediği gerçeğinden hareketle onların bağlam içinde öğrenilmesinin doğru olacaktır. Deyim, atasözü, türkü, mani, âdetler, gelenek ve görenekler gibi Türk kültür unsurlarının Türkçe öğretim kitaplarında yoğun bir biçimde yer alması, öğrenenin Türk kültürüne vâkıf olabilmesi açısından son derece önemlidir.
- i) Yabancılar Türkçe öğretirken önce isim soylu kelimelerin öğretilmesi daha sonra fiillerin öğretimine geçilmesi gerekmektedir.

- j) Dil becerilerinin yeterince geliştirilebilmesi için yabancı dil öğrencisini kültürle etkileşim içine sokmak son derece önemi haizdir.
- k) Yabancılara Türkçe öğretiminde bağlama dayalı dil öğretimi yaklaşımının esas alınması gerekmektedir.
- l) Örnekten kurala gidilmesi yolu ana dili eğitiminde de tercih edilen bir yol olmalıdır. Divan bize yöntem bilgisi açısından örneklerle doludur.
- m) Hedef dilde kullanılan kelimelerin iyi ve kalıcı olarak öğretilmesinin en önemli aracı örneklere dayalı sözlüklerdir. Özellikle Türk soylulara Türkçeyi daha sağlıklı öğretmek için etimolojik sözlüklere de ihtiyaç bulunmaktadır.
- n) Yabancı dil öğretiminde en önemli husus anlam bilgisidir. Türkçe anlam bilgisi yönünden son derece zengin bir dildir. Anlamlarını cümleler içinde kavratmaya çalışarak kelimelerin hem anlam özelliklerini vermek hem de kullanım kalıplarını kavratmaya çalışmak gerekir. Birden fazla anlamı olan eş sesli kelimeleri bütün anlamları ile ayrı ayrı açıklamak ve cümlelerle örneklendirmek şarttır.
- o) Türk'ün dünya görüşü, hayatı ve dünyayı algılama biçimi de yabancı dil olarak Türkçe öğretiminin önemli bir bölümünü teşkil etmelidir. Dil öğretiminde tarih, din, sanat, edebiyat, ilim, teknik ve dünya görüşünden söz edilmek zorundadır.
- p) Bağlam içinde sunulan somut örneklerle dil bilgisi yapıları sezdirilebilir. Daha sonra soyut olan kurallar verilebilir.
- q) Kaşgarlı'nın bu ilkeleri, günümüz yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yaklaşım, yöntem ve teknikler konusunda hem öğretmenlere hem de kitap yazarlarına yol gösterici özellikler sunacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Adıgüzel, Sani. (2009). Kaşgarlı Mahmut'un Türkçe öğretim yöntemi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (27), 27-35.
- Akarsu, B. (1998). *Dil-kültür bağlantısı*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Akyüz, H. (2001). *Türk eğitimcileri I*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Akyüz, Y. (2001). *Başlangıçtan 2001'e Türk eğitim tarihi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Atalay, B. (1985). *Divanü Lügat-it-Türk tercümesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Avrupa Konseyi. (2021). *Diller için Avrupa ortak başvuru metni: öğrenme, öğretme ve değerlendirme*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Barın, E. (2004). Yabancılara Türkçe öğretiminde ilkeler. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (1), 19-30.
- Caferoğlu, A. (1970). *Kaşgarlı Mahmut*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Gülensoy, T. (2000). *Türkçe el kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güzel, A. & Barın, E. (2020) *Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

-
- Kavcar C., Oğuzkan F., & Sever S. (2004). *Türkçe öğretimi-Türkçe ve sınıf öğretmenleri için*. Ankara: Engin Yayınları.
- Kononov, Andrey N. (1975). Sovyetler birliği'nde Kaşgarlı Mahmut'un divanını konu alan araştırmalar. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı BELLETEN*, 393-399.
- Onan, B. (2003). Divanü Lügati't-Türk'ün dil öğretim yöntemleri ve dünya filolojisine katkıları bakımından bir değerlendirmesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (13), 425.
- Temizyürek, F. (2001). Yabancı dille eğitimin sakıncaları üzerine. *Türk Yurdu*, 404-406.
- Tural, S. (1988). *Kültürel kimlik üzerine düşünceler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Ungan, S. (2021). Millet olma sürecinde dil ve kültürün önemi. *Soru ve cevaplarla yabancı dil olarak Türkçe öğretimi el kitabı içinde* (Ed. Emrah Boylu), Ankara: Pegem Akademi.
- Vardar, B. (1998). *Dilbilimin temel kavram ve ilkeleri*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Yaprakgöl, Ç. (2019). *Dîvânu Lugâti't-Türk'te değerler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Yıldırım A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.